

RORSCHACHOVA METODA TÉMĚŘ STO LET STARÁ A STÁLE MODERNÍ

JIŘÍ ŠÍPEK

Přehledová studie připomínající některé méně obvyklé pohledy na Rorschachovu slavnou metodu, která má již za sebou dlouhou historii, ale stále patří k nejpoužívanějším psychodiagnostickým nástrojům. Větší prostor je zde věnován také jungiánské perspektivě Rorschachovy metody, protože to je u nás málo známé a přesto inspirativní. V závěru nabízí pohled na aplikaci Rorschachovy metody v oblasti umění. Ukazuje se, že i když ne vše se ukazuje jako slibné pro praktické užívání, tak je v této souvislosti stále co objevovat a nad čím přemýšlet.

Klíčová slova: Rorschachova metoda, psychodiagnostika, jungiánský přístup, archetypy, umění

Úvod

Nakladatelství Grada vydalo knihu Martina Lečbycha (2013) *Rorschachova metoda. Integrativní přístup k interpretaci*. Lečbych patří mezi naše přední znalce Rorschachovy metody (dále v textu používáme zkratku ROR, jak je to u nás v odborné literatuře obvyklé). Jde o velmi zajímavou knihu, takže původně zamýšlená recenze se změnila v širší text uvedenou publikací inspirovaný.

Česká a československá tradice praktikování ROR je poměrně bohatá. Z těch starších vzpomeňme například jméno Svetozára Nevoleho a Eduarda Urbana. Oba byli především uznávaní učitelé. Publikací nám však mnoho neodkázali. Lečbych připomíná nepublikovaný Nevoleho text šířený mezi psychology v opisech a uveřejněný až později jako příloha Moravskoslezského referátového výběru (1977, 9(1)). Urban se chystal k sepsání podstatného textu, ale již se k němu nedostal. A tak nám zůstaly jen zápisky z jeho jedinečných přednášek a kopie jeho strojopisu „Atypické užití Rorschachovských tabulí“. Text byl sepsán v Psychiatrické léčebně Dobruška a není autorem datován. Na první straně je však datové razítko „1. IX. 1960“. Pravděpodobně šlo o zamýšlený článek do časopisu Československá psychologie, kde nakonec nikdy publikován nebyl. Nicméně jde o pozoruhodnou studii zaměřenou na Margenthalerovu¹ modifikaci Rorschachova testu. Konkrétně jde o tzv. afektivně-emocionální volbu tabulí, jak ji Morgenthaler popsal ve

¹ Walter Morgenthaler (1882–1965), švýcarský lékař, autor svého času slavné knihy, která vyšla v několika vydáních s mírně upravovanými názvy (*Geschlecht Liebe Ehe ein allgemeiner und medizinischer Ratgeber* v roce 1953, *Der Mensch in Geschlecht, Liebe und Ehe* v roce 1956) a dále v dalších letech. Morgenthaler se zabýval také tvorbou duševně nemocných. V roce 1921 vydal knihu *Ein Geisteskranker als Künstler*, ve které se zabýval životem a dílem

stati „Über Modifikationen beim Rorschach“ v ročence mezinárodní rorschachovské společnosti *Rorschachiana* (1947, II, 41–54).

Z našich současných znalců je třeba jmenovat především Jana Ženatého, který v roce 2001 založil Českou společnost pro Rorschacha a projektivní metody a sdružil tak naše rorschachisty pokračující v dalším rorschachovském bádání.

Do této společnosti samozřejmě také patří Martin Lečbych, kterému se podařilo sestavit vcelku ojedinělý text. Většinou (u nás i ve světě) vycházejí publikace v podobě učebních textů, případně doplněné ukázkovými kazuistikami a navíc orientované na jeden zvolený interpretační systém. Kolega Lečbych zvolil neběžný postup. Od samého začátku se orientuje na možná porovnávání hlavních existujících ROR systémů a nabízí přitom nejen výkladové podobnosti, resp. rozdíly, ale i hlubší pohled do podstaty ROR testu. Hlavní kapitoly se zaměřují na diagnostiku percepčně kognitivních procesů, emocí a kognice² a objektních vztahů (spojených s teorií citové vazby).

Prof. Ivo Čermák, odborný recenzent, na přebalu knihy píše, že jde o unikátní podobu pojednání, a to právě v onom integrativním pojetí. Souhlasím s ním. Snad jen nenápadná publikace indických autorů Misra, A. R. K., Kharkwal, M. K., Kilroy, M. A., Thapa, K. (1996) předkládá několik nejznámějších ROR systémů a nabízí čtenáři porovnání.³ V našich krajinách se před řadou let chystal na podstatnou publikaci Eduard Urban. Bohužel to již nestačil, a tak z jeho pera koluje pouze výše zmíněný text o Morgenthalerově postupu zpětně afektivního dotazování (kdy testovaná osoba měla vybrat ty tabule, které jí jsou nejvíce a nejméně sympatické).

Základní přehled, už nejen historický

Martin Lečbych sice nabízí integrativní pohled, ale jako výchozí bod pro všechna srovnání drží tzv. komprehenzivní systém (pod zkratkou CS) autora Johna Exnera a jeho spolupracovníků. Je to rozumné proto, že jednotící linie používaných zkratk, způsobů signování apod. pomáhá čtenáři neztratit se v event. jiných systémech. Původní systém Rorschachův vycházel pochopitelně z němčiny a nezdá se, že by se mohlo stát, že nějaká zkratka znamená v systémech novějších, vystavěných na angličtině, něco jiného (např. německé „M“ odkazovalo ke kategorii obsahu – „Mensch“, tedy „člověk“ a stejné „M“ v komprehenzivním systému odkazuje ke kategorii determinant a znamená „Movement“, tedy konkrétně pohyb lidských postav, atp.). Komprehenzivní systém má v současnosti vysoký kredit a také výuka ROR metody u nás se tohoto systému drží. Je to z více důvodů. Jedním z nich je fakt, že John Exner má bezesporu velkou zásluhu na zpevnění pozic ROR mezi ostatními psychodiagnostickými postupy.

Rorschachova metoda je v celé psychodiagnostice snad nejvýrazněji spjatá s diskusemi o vztahu exaktního, psychometricky podloženého přístupu a přístupu kvalitativního nebo, řekněme, fenomenologického. To ovšem v běžných učebnicích nebývá diskutováno nijak zevrubně. Z Lečbychovy knihy to ovšem zřetelně plyne právě už v přehledu obsahu. Od

ve své době slavného Adolfa Wölffiho, představitele výtvarného směru „art brut“. V anglickém jazyce byla vydána pod názvem *Madness and Art: The Life and the Works of Adolf Wölfl* v roce 1992.

² Vazba kognice a emocí je těsná a její chápání jako niterně provázaného stavebního bloku osobnosti je dnes již běžně uznávané (viz např. Šípek, Gillernová, 2008).

³ Úvod k této knize napsal excelentní rorschachista Paul M. Lerner. Prochází systémy Exnera (CS), McCullyho (jungoviánský) systém Schaferův systém ego-psychologie a Lernerův systém objektních vztahů.

samého vzniku a vydání ROR, tedy ve dvacátých letech minulého století, se nepochybovalo, že relativně spolehlivé centrum metody je v diagnostice stavu kognitivních procesů, racionality, logiky myšlení a rozlišování. Postupně se pozornost obracela i k dalším zdrojům informací a právě analýza afektivity se stala podstatnou. Však i interpretační klastr proměnných zaměřený na posouzení copingové kapacity a zdrojů stresu je postaven na rozboru prožívání (proměnné rozpětí prožívání, rozpětí stimulace a jejich poměry). Kategorie obsahů (tedy toho, co je asociováno nad předloženými inkoustovými skvrnami) byla původně Hermannem Rorschachem považovaná za vedlejší, nejméně výtěžnou. Se zájmem psychoanalytického hnutí se však výkladový pohled na ROR pozměňovat a stával se více a více dynamickým, závislým na voleném výkladovém kontextu i na schopnosti rorschachisty více či méně intuitivně postihnout v protokolu klienta skryté informační zdroje. O některých těchto souvislostech jsme se již zmínili jinde (Šípek, 2005). Bohatost odkazu i síla psychoanalytických a psychodynamických teorií však interpretaci ROR ovlivňuje dodnes. A dodejme, že k oboustrannému prospěchu. Již výše zmíněná třetí kapitola Lečbychovy knihy (Objektní vztahy a teorie citové vazby) je ukázkou plodného užití ROR v diagnostice těchto fenoménů. Lečbych také neskryl dostatečně podrobným připomenutím názorů slavného psychiatra a vývojového psychologa Edwarda Bowlbyho (1907–1990).

Souvislost ROR a psychoanalýzy je značně hluboce založená. Rorschach žil v době bouřlivého rozmachu psychoanalýzy i jejího větvení v samostatné proudy. Ve své práci se však zřetelně k psychoanalýze nehlásí, ani se nedistancuje. Ještě blíže než k Freudovi měl Rorschach k Jungovi, s nímž ho spojovala i klinika Bürghölzi ve Švýcarsku.

Ale i dnes je psychoanalýza silná, především ve svých neoanalytických odnožích. Nedávná pražská návštěva přední znalkyně Rorschachovy metody profesorky Adriany Lis (květen 2013) potvrdila, že např. ověřování souvislostí rorschachovských parametrů a teorie attachmentu má otevřenou budoucnost. Badatelka Nina Rausch de Trautenberg (1993) cituje jiné významné autority; např. Mayman se podle ní zaměřuje výhradně na obsah testu a odvolává se na psychoanalytickou teorii. Jiní kombinují Piagetovu teorii s přihlédnutím k psychoanalytickým tradicím atd. Rorschachovské fenomény lidského pohybu a lidských postav jsou pro psychoanalytická a obecně dynamická pojetí významná především z hlediska zkoumání vývoje mezilidských (objektních) vztahů a internalizace takové zkušenosti. Autorka komentuje, že především fenomén interpretace lidských pohybů v ROR je, obrazně řečeno, „solí v polévce“. Lečbychova kapitola o objektních vztazích v Rorschachově testu je tedy nanejvýš aktuální a žádoucí.

V souvislosti s interpretací musíme také připomenout autory Meloy et al. (1997) a jejich podstatnou publikaci *Contemporary Rorschach Interpretation* s moudrou předmluvou dalšího velkého rorschachovského znalce Irvinga B. Weinera. Byl to právě Weiner (2003), který stručně a výstižně shrnuje přístupy k rorschachovské interpretaci. Psycholog se podle Weinera může spolehnout na existující data, normy (The empiric approach), event. na názory autorit (The authoritative approach), může ovšem také dát na svůj vlastní dojem (The quija board approach; Weiner to přirovnává k „hádání“), anebo může porovnávat jím vytvořený model situace (The conceptual approach), ve které se daný klient nachází (včetně modelu jeho poruchy apod.) s modelem psychiky, jak si ji vytvořil na základě hlubokému rozumnění Rorschachově metodě a jejich konkrétních výsledků. Poslední postup je jistě nejobtížnější, ale patrně i nejzodpovědnější. Bere ohled na zasazení výsledků do kontextu norem, ale zohledňuje také dynamiku a podobu situace testování

i testované osoby. Vyžaduje to znalost, zkušenost nejen v technice ROR, ale i v širších souvislostech detekované poruchy, normy apod. V takovém postupu je prostor jak pro exaktní postup reflektující přesné údaje vystupující z použitého počítačového programu, ale také pro osobní zpracování rorschachistou. Je to tedy kombinace exaktního i intuitivního přístupu, přesných a měřitelných údajů s tím, co Michael Polanyi⁴ (1966) nazývá „tacit knowledge“. Přehled Polanyiho učení nalezneme také např. v přehledné publikaci D. W. Longa (2011).

Na pomezí reality a snu

Na počátku dvacátého století si všiml švýcarský psychiatr Hermann Rorschach velké asociační potence neurčitých skvrn a obrázků. Nebylo to jen náhodou. Rorschach žil v době Freudovy psychoanalýzy i Jungovy analytické psychologie. Oba tito velicí hledali cestu k obsahům nevědomí, oba uvažovali o volných asociacích, resp. o slovních řetězcích. Současně to byla doba, kdy stále ještě žil duch německého romantismu se svým apelem na symboličnost, na přesah do vyšších sfér. Byl tu mocný odkaz Richarda Wagnera a přicházeli již další, například Gustav Mahler. Němečtí romantikové hledali cesty k lidské duši. Objevily se zajímavé nápady psát básně podle náhodně vzniklých inkoustových skvrn. Básníci hledali krásu mimo obvyklé jevy civilizace, od jejichž odlidštěných vlastností se odkláněli. To, čím se inspirovali, např. inkoustové skvrny, je něco, co současně *je i není*. Patří to do tohoto světa a současně je to zdání, iluze, jako když se díváme do mlhy. To Rorschacha zaujalo a vytvořil test právě jakoby na pomezí reality a snu, vědomí a nevědomí. Úkol navozovala jednoduchá otázka: *Co by to mohlo být?* V němčině *Was möchte das sein?* Rorschach pečlivě vybíral z mnoha náhodně vytvořených skvrn. Některé z nich mírně „upravoval“ tak, aby nebyly snadno uchopitelným obrazem jevů z naší bdělé reality a současně, aby od této reality nebyly příliš vzdálené. Jinými slovy, aby stály právě na oné pomyslné hraně mezi zdáním a realitou. Zde se nám nabízí zajímavá asociace na myšlenky Edwarda Bullougha s jeho konceptem psychologické distance formulované původně již na samém počátku dvacátého století (Bullough, 1995; Šípek, 2006, 2010). Rorschachovy podněty by tedy neměly být ani snadným obrazem reality („poddistancování“), ani tomuto světu se zcela vymykajícím fenoménem („naddistancování“).

Hermann Rorschach spojoval symboly, které se objevují ve skvrnách s těmi ve snu. Jeho názory na sen se opíraly o ty, které zastával John Mourly Vold⁵. Ten chápal kinestetickou percepci jako fundamentální substanci osobnostní struktury. Tyto percepce byly potlačené vědomím, ale znovu se objevují ve snech. Podle Rorschacha mají ve výstavbě snu kinestetické percepce tendenci být organizované funkcí symbolů a jsou ovlivněné existencí komplexů. Podle něho se symbol projevuje v intersekcí/protínání kinestetického materiálu s přítomností komplexu. Poeticky vyjádřeno je kinestésie jakousi „živou vodou“, oživením, animací.

Situace v Rorschachově testu je také takovou situací, kterou bychom mohli spolu s McCullym (1987)⁶ definovat jako pomezí reality a snu (tedy *je a není* současně), kdy

⁴ Polanyi (1881–1976) byl Brit maďarského původu.

⁵ J. M. Vold se na počátku 20. století zabýval experimentální psychologií. Významné jsou jeho práce o snu a snění. Podrobněji např. Marinelli (2006).

⁶ Robert McCully je jungiánský analytik z Jižní Karolíny, snažící se využít Rorschachův test ve studiu symbolismu.

se mohou otevírat symbolické obsahy, ať už povahy individuální, dané kultury anebo archetypální. Takové konstatování má v pozadí celou řadu zajímavých psychologických jevů. Předložený podnět, resp. množina podnětů se stávají předmětem psychického strukturování, zaostřování a uvědomování. Děje se tak díky vlastnímu charakteru podnětů, jejich uspořádání zachytávajícímu naši pozornost, ale také díky souběžnému uplatňování připravených psychických filtrů, schémat upřednostňujících percepci, přijímání určitých tvarů, jevů, scén atp. V běžném, každodenním žití za objektivní realitu považujeme uvědomované charakteristiky. To je právě to, o čem hovoříme, na co poukazujeme, když v rorschachovské situaci dostaneme otázku „Co by to mohlo být?“ Podobně, když pozorujeme obraz, scénické uspořádání apod., nabídku členíme podle v naší mysli uložených mentálních reprezentací a na vědomé rovině určujeme, uvědomujeme si to, co vidíme, slyšíme a co to je. Stupeň takového zaostření, sledování, pozorování může oscilovat od jasného, detailního pozorování, které je v těsném kontaktu s danou realitou až po „rozostřené“ snové sledování, kdy se do oné vnější reality prolínají naše další vnitřní psychické obsahy a vytvářejí tak jedinečné kombinace. Čím zaostřenější, detailnější je uvědomované pozorování, tím nesnadněji se s ním propojují emoční doprovody, které naopak snadněji zabarvují prožitky mimo hlavní fokus. McCully tvrdí, že právě mimo centra pozornosti a uvědomování mohou do naší psychiky vstupovat podněty, struktury, obrazy v podobě symbolů, zasahující hlubší psychické a méně vědomé psychické struktury, oživují připravené energie, směřování, orientaci. McCully předpokládá, že se Rorschachovi podařilo vytvořit takové podnětové sety, které jsou schopné u vnímavých jedinců působit archetypálními tlaky původně se tvořícími už kdysi na úsvitu dějin. Okolnosti, za kterých se symboly projevují, nazývá McCully zákony rorschachovské zkušenosti.

Rorschachovské tabule představují standardní, neměnné podnětové pole. To je předurčuje především k diagnostickým účelům, většinou v situacích klinických. Přesto se nám zdá, že potenciál rorschachovských tabulí je mnohem širší, umožňující zachytit způsob práce s imaginací, empatií, rozvíjením tématu, tedy jinými slovy se *scéničností*. Očekáváme, že rorschachovské tabule nám umožní sledovat i takové jevy, jako jsou způsob a fáze elaborace materiálu, práce s tematizací, tolerance k nízké strukturovanosti, psychická distance k interpretování, vnímavost ke sdíleným významům až k k archetypičnosti. Rorschachovská situace má výhodu v možnosti vracet se k jednotlivým asociacím a dokonce pomáhat danému člověku nahlédnout něco z vlastních psychických mechanismů, z dosud málo uvědomovaných tendencí, starostí i radostí, tlaků apod. Takovou situaci přijímání zpět již nahlédnutých, zvědomělých vlastních psychických obsahů nazývá Zygmunt A. Piotrowski⁷ „Tabulí XI“⁸. Jsou-li archetypy, poeticky řečeno, nabízenou promlouvou bohů, potom situace „tabule XI“ může být odpovědí na otázku „jak je uslyšet?“.

U rorschachovských tabulí běžně hovoříme o jejich *vyzývacím charakteru*. Zkušenost ukazuje, že každá z tabulí vyvolává více či méně odlišný způsob percepčního, dalšího kognitivního atematického uchopení, zpracování. Samotný termín „vyzývací charakter“ se odvozuje od Kurta Lewina a jeho teorie psychologického pole.

Ostatně o takové netradiční přístupy se pokoušeli také jiní, např. ti, kdo se hlásili k existencialismu (Robert Messina, Eugen Minkowski aj.).

⁷ V předmluvě k McCullyho již výše citované knize z roku 1987.

⁸ Jde samozřejmě o metaforu. Tabulí je v Rorschachově testu jen deset. Může nám to však připomenout třicátou první, prázdnou tabuli v TAT, kterou Murray do celé série zařadil z podobných důvodů; tedy jako podnět pro ničím vnějším nepoutanou a neřízenou produkci nějakého příběhu, který může být i jakousi osobitou reflexí všech příběhů vytvořených na podkladech předchozích použitých tabulí.

Tématem dosud nikým neotevřeným je *scénologická povaha* Rorschachových tabulí. Jakým způsobem se jednotlivé tabule před námi otevírají, rozvíjejí, vyjevují jako obrazy? Ještě jinými slovy tedy, jaká je potenciální dynamika těch podnětových obrazů, jak se mohou rozvinout „scénicky“ v psychickém prostoru, jaký je jejich tlak na rozvíjení psychických „misanscén“? Ve schopnosti *scénovat* podněty, tedy i ty rorschachovské, se lišíme. Pokud bychom formulovali hypotézu, že dramatičtí umělci se vyznačují vyšší připraveností scénovat vnější (ale pravděpodobně i své vnitřní) podněty, byla by představa využití rorschachovský podnětů i v této oblasti zjevná.

Rorschachova metoda od doby svého vzniku našla mnoho příznivců, ale i odpůrců. Příznivci sbírali zkušenosti a dotvářeli Rorschachův systém podle myšlenkových linií, které se více, či méně odlišovaly a dále prosazovaly. Tak dnes známe systémy odvozené od Rapaporta, Klopfera, Becka, Schafera, Exnera⁹ a jiných.

McCully zmiňuje řadu jmen a celé předivo vzájemných přímých i nepřímých vlivů působících téměř konspirativně. Několikrát je uveden Johann Jakob Bachofen, který vytvořil teorii matriarchálních společností. Jeho práce znal Hermann Rorschach, obdivoval je ale také Jakob Burckhardt, který dále ovlivnil myšlenky Nietzscheho, od kterého to zase dostával i Freud. Právě Bachofen údajně rozpoznal syntetizující sílu spočívající v symbolech. McCully uvádí, že George Boas v úvodu publikace Bachofenovy knihy *Myth, Religion, and mother Right* konstatuje, že nikdo ještě tak zevrubně nevysvětlil takové jevy, jako je osobní loajalita, náš strach z bohů, naše doufání v budoucnost nebo naši touhu po řádu. Tyto archetypy nás všechny spojují.

McCully zkoumá kapacitu každé rorschachovské tabule aktivovat archetypální zdroje. Takový postup spočívá na víře v existenci (a v jejich působení) univerzálních symbolů, kterých existuje celá řada a jejichž významy byly dobře stanovené, dodává opět Piotrovský v předmluvě k McCullyho knize. McCully vychází z předpokladu, že tyto inkoustové skvrny aktivují psychická centra, protože struktura těch skvrn patrně není nepodobná základní struktuře psychiky samé. To je téměř vzrušující poznámka, bohužel ji McCully nijak hlouběji nerozebírá.

Jungiánské rozšíření perspektivy

Psychoanalýza nikdy aktivně nepopírala, že zdroje takových jevů mohou být ještě hlubší, než je historie daného jedince, ale v praxi (i v původní Freudově teorii) bylo těžiště právě v oné jedinečné individuální situaci. Téměř současně s Freudem však Jung poukázal na množství psychického materiálu společného nám všem, tedy na nezanedbatelnou archetypálnost našeho psychického fungování. Z jiného úhlu pohledu to znamená, že se můžeme ptát nejen na příčiny současného prožívání a jednání, ale i na zaměřenost na cíle ležící před námi, tedy na finalitu, resp. na smysl a podobu tahu k němu. Z mnoha autorů to byli především V. E. Frankl a C. G. Jung, kteří zdůrazňovali důležitost hledání smyslu, tedy tematizování života. Ve schopnosti, připravenosti nacházet smysl se lišíme. Tam, kde se jeden člověk ztrácí, nechápe okolnosti a neumí vůči nim zaujmout postoj, je jiný připravenější a i ve velmi obtížných situacích neztrácí svoji identitu a zakotvení.

⁹ Především systém Exnerův (2003) je nejrozšířenější. V současné době přibývá odvozených studií na základě škál z vybraných rorschachovských jevů. Ukázkou je studie Bornsteina a Maslinga (2005).

V návaznosti na Jungovy myšlenky navrhnul Robert McCully (1987) originální, i když pro praxi značně obtížný systém interpretace rorschachovských tabulí.¹⁰ Komplikovanost spočívá již v samém základu jungiánského systému, který je enormně náročný sám o sobě. McCullyho systém není zaměřen psychopatologicky, podobně jako není ani celý Jungův systém apriori zaměřen na postihování psychopatologie (pokud by se sám Jung nebránil už termínu „systém“). McCullyho přístup tedy není vhodný pro diagnostiku, ale spíše se hledá otevřenost psychologické situace pro event. další rozvoj osobnosti. Ovšem vzájemně se to nevylučuje. Záleží na nás, jestli se s pomocí Rorschachových tabulí chceme vyjadřovat k diferenciální diagnostice, jestli chceme detekovat zanořenou strukturu anebo hledáme archetypální obrazy a způsob, jak se s nimi ego vyrovnává.¹¹ McCully nabídl dosud neobvyklý pohled na odhalování významů na rorschachovských tabulích a na základě mnoholetého studia přiřadil jednotlivým Rorschachovým tabulím archetypální vzorce, obrazy, symboly,¹² které na každého z nás z tabulí působí. Předpokladem je hypotéza, že právě málo strukturované podněty tvoří vhodnou půdu pro aktivizaci psychických energií spojených s archetypy.

McCully dodává, že vnitřní psychická aktivace se jistě může projevit na různých úrovních, ale on preferuje dívat se na konečné produkty jako přicházející z různých zdrojů.¹³ V inkoustových skvrnách jednotlivých rorschachovských tabulí se mohou projevit následující archetypy, tvrdí McCully a na v knize vložených kazuistikách to dokazuje:

- Tab. I. Archetyp matriarchální síly
- Tab. II. Archetyp opaků, opozitních sil
- Tab. III. Archetyp osoby a stínu
- Tab. IV. Archetyp patriarchální síly
- Tab. V. Archetyp dobra a zla
- Tab. VI. Archetyp maskulinní síly
- Tab. VII. Archetyp femininní struktury
- Tab. VIII. Archetyp interpersonálních vztahů

¹⁰ Ellenberger (podle McCullyho) informuje, že Rorschach užil Jungovu techniku ještě dříve, než se seznámil s Freudovou metodou a psychoanalýzou. Spolu s přítelem Konrádem Gehringem ukazoval pacientům a studentům inkoustové skvrny a výsledky porovnával se slovně asociálním testem. A o pět let později, v roce 1916, Rorschach kombinoval inkoustové skvrny, volné asociace a slovní asociace. Jung byl slovními asociacemi zklamán ve smyslu, že nedodávají dostatečně archetypální materiál. A ze stejné pozice zkritizoval i Rorschachovu metodu. Oceňoval ji jako metodu zkoumání projektivních procesů, ale viděl u ní limity pouze na individuální materiál.

¹¹ V úvahách o vlivu a projevu archetypů v rorschachovské situaci McCully píše o izomorfii. Jde o zásadní chápání archetypu a jeho projevu. Jung (Hoeller, 2006) hovoří o konstelaci archetypu v aktivní situaci psýché, v níž jsou mocné, zpravidla emoční energie schopny posunout nevědomí – a s ním i archetyp – do popředí vědomí. Díky principu transgresivity se může archetyp projevovat vnitřně jako psychický obraz a vnějškově jako fyzický jev.

¹² „Symbol“ odkazuje k něčemu, co ho překračuje, k přesahujícímu smyslu ... zasahuje a uvádí do pohybu. Tím se symbol odlišuje od „znaku“, který bývá definován přesněji díky všeobecné dohodě. Symboly byly od věků mocným nástrojem šamanů, léčitelů a duchovních učitelů. Výrazná postava sémantiky 20. století, Alfred Korzibsky (2000), se snažil prokázat experimentálně, že symboly ovlivňují naši psychiku a následně i chování, aniž si to uvědomujeme. Svět podle něho existuje na „nevyslovitelné“ rovině, kde slova nemají význam. Události, objekty a pocity se promítají do slov pouze, když je s nimi spojíme, když je slovně označujeme.

¹³ Schafer (podle McCullyho) hovořil o „fluktuacích úrovně psychického fungování“. Osoby se velmi liší v tom, jak jsou otevřené nebo uzavřené vůči vnitřním procesům. Když někdo sní, není dále otevřen vědomým procesům. A osoba v rorschachovském testu zachycuje něco z obou oblastí. Psychotici například se zdají být v pasivním vztahu k záplavám z kolektivních zdrojů a ego ve vztahu k nim (tj. těmto zdrojům) nefunguje. McCully ale upozorňuje, že např. autistická fantazijní produkce může existovat v osobnosti, která však co do autismu jako poruchy zůstává intaktní. V takové souvislosti se hovoří o „ego síle“, ale McCully předpoládá hlubší zdroje odolnosti. Tak to může být u jedinců žijících na více než jen jedné psychologické rovině a jejichž hodnoty se nekryjí výhradně s těmi, které patří k „ego-persona“ systému. Přední znalkyně Rorschachova testu Odile Husainová ve svých přednáškách upozorňuje, že nalezená např. psychotická struktura nemusí mít vnější projev.

Tab. IX. Archetyp karmy a typu prožívání

Tab. X. Archetyp Sansara

Jedním důvodů je i to, že odkaz C. G. Junga je značně živý a svojí otevřeností se přímo nabízí k aplikaci v nejrůznějších oblastech od psychoterapii až po umění. Podobně otevřenou výzvou je i Rorschachova metoda. Většinou je diskutovaná v oblasti klinické, ale například právě McCully chce ukázat, že její užití může být mnohem širší. Nešetří při tom vlastními fantaziemi a názory. Indičtí autoři Misra et al. (1996) používají v případě McCullyho přístupu označení *archetypální systém vystavěný na jungiánských principech*.

Předpokládáme, říká McCully, že určité podnětové „obrazy“ ROR¹⁴ mají prototypální sílu nebo kapacitu vysílat vlny skrze psychickou strukturu. Vědomí nebo ego na ně může nebo nemusí reagovat nebo být nějak účastno. Některé jevy při snímání ROR protokolů mohou být produktem těchto „průtoků“¹⁵. McCully chce diskutovat sílu ROR tabulí ve smyslu aktivování archetypální participace. Ovšem McCully nechce apriori zdůrazňovat, postulovat, že reakce v lidském organismu asociované s archetypální aktivitou jsou nezbytně nějak hlubší než ty, asociované s aktivitou ega.

Důležitým postulátem pro McCullyho práci s ROR materiálem je to, že nevědomí promlouvá skrze *symboly*. ROR tabule stimulují formování symbolů a poskytují prostředky pro jejich zachycování. Zdá se, že to je spolehlivější nástroj, než je tomu u volného asociování. McCully upozorňuje, že Jung si byl vědom, že volné asociování není spolehlivou cestou k odhalení významu symbolů. Ovšem nepředpokládal to ani u ROR metody. Zde se McCully domnívá, že se Jung zmýlil, resp. neseznámil se s ROR metodou dostatečně a že přehlédl podstatu procesů v ROR. Pokud čekáme, že se archetyp objeví výrazně a spontánně, můžeme jeho vliv přehlédnout.

V naší práci s ROR, říká McCully, chceme pochopit podnětové skvrny jako obsahující potenciály k aktivování psýchy. A současně formuluje hypotézy, jak je toto mediováno. Identifikovatelné rysy podnětového materiálu mohou rozjet procesy, které jdou napříč celým spektrem psychické potenciality, tedy vědomé procesy, ego reakce, postoje, materiál asociovaný s individuálním vývojem a konstrukcí ego obranného štítu, i data ze společné sdílené kolektivní podstaty, skladu psychologické existence.

Z McCullyho úvah plyne, že se musíme naučit extrahovat kolektivní nebo univerzální kvality v ROR symbolu, a potom to použít na data, která máme/známe o daném klientovi. Náš osobní postoj k podstatě symbolu by měl být vyloučen. Nicméně se od nás očekává, že si indicíi projevu symbolu povšimneme a budeme se zajímat o jeho druh, hloubku zdroje, případně jeho využití pro klienta. Naše interpretace zde nepřizpůsobujeme žádné teorii.¹⁶

¹⁴ U nás běžně používáme termín „inkoustové skvrny“ a nejsme zvyklí používat v souvislosti s Rorschachovou metodou termín „obrazy“, ale McCully to běžně dělá. Podnětový materiál v ROR označuje jako „images“.

¹⁵ V originále „wave action“.

¹⁶ Jak působí symboly a alegorie? Např. sochy, obrazy, témata, kombinace, znamení etc. Předpokládáme, že časté vnímání a rozjímání nad daným jevem dovoli/umožní působit fenoménům, souvislostem, symbolům a archetypům *mimo* zaměření pozornosti. Můžeme určit, který jev je symbolem, za kterým se skrývá archetyp? Archetypy mohou vznikat a zanikat. Které je zachycující symboly jsou ty „moderní“? Kam patří např. státní vlajka, hymna, znak? Jak působí? Řekněme zde, že symbol je nějaká objektivizace, která vede k hodnotě nás přesahující, resp. přesahující aktuální situaci. Ona *objektivizace*, resp. *objektivace* bývá často *scénická*, vyživá *metaforu* (přenesené pojmenování na základě podobnosti, obrazné vyjádření) nebo *metonymii* (přenesené pojmenování na základě věcné souvislosti). K oživení, *animaci*, těchto spojení, vazeb (v ROR reprezentovaných pomocí tzv. lokace, resp. způsobu uchopení) potřebujeme schopnost *empatie* (v ROR reprezentované pohybovými determinantami). V náboženství se mluví o tom, že podstatné, leč skryté je ono *sacrum*. Mnohdy však ulpíme na vnějších jevech, posvátných předmětech a obrazech, ale neproniknou dále, *za ně*, resp. nedovoli symbolům oživit ono *živé, svaté, archetypální* apod.

McCully poznamenává, že jak Hermann Rorschach, tak např. Roy Schafer vnímali osobní patologii subjektu jako organizující princip v ROR imaginaci. Ale McCully se domnívá, že takový důraz na patologii v ROR materiálu není vhodný. Přitom ale Schafer (podle McCullyho) upozornil na tvůrčí šíři rorschachovských odpovědí („the creative spread of the Rorschach response“), která zahrnuje souběžně mnoho psychických rovin. Schafer ten termín použil pro rozsah, který rorschachovské asociace, tedy výsledky percepce tvoří tím, jak je celá řada vrstev nevědomí aktivovaná simultánně. McCully dodává, že vnitřní psychická aktivace se jistě může projevit na různých úrovních, ale on preferuje dívat se na konečné produkty jako přicházející z různých zdrojů.¹⁷

Pochopení asociace se pro McCullyho děje přes pochopení, jak jsou vjemy zasazené do kontextu subjektovy individuální a kolektivní psychy. A McCully identifikuje několik procesů tuto zkušenost ovlivňujících. Nazývá je zákony rorschachovské zkušenosti, prožitku. Jsou to trochu odlišné zákony od těch, které řídí naše běžné myšlení. Uveďme si je jako příklad. Jedním z nich je zákon *vyloučeného uvědomování* (The law of excluded awareness). Dále je to zákon *alterované vizuální percepce* (The law of altered visual perception), zákony *symbolické formace* (The laws of symbol formation), zákon *neúplného porozumění* (The law of incomplete understanding), zákon *alterované vizuální percepce* (The law of altered visual perception), podle kterého se tvoří obraz významového opaku (opposite), resp významové změny oproti obvyklým interpretacím. A ještě uveďme zákon *psychické korespondence* (The law of psychic correspondence) a zákon *vzájemné projekce* (The law of mutual projection). Na výklad detailů zde nemáme dostatek prostoru, a proto pro bližší studium odkazujeme na literaturu.

Již výše zmíněná autorka Rausch de Trautenberg (1993) svůj text nazvala „Rorschachův test: Od vnímání k fantazii“. Jde o velmi inspirativní studii, a proto se u ní zdržme. Autorka mimo jiné upozorňuje, že ROR je jakýmsi prostorem, ve kterém se odehrávají mnohem komplexnější psychické procesy, než jen pouhé vnímání. Jde tedy o vnímání, ale i jeho zpracovávání za pomoci fantazie a myšlení, kdy, dodejme zde my, do hry vstupuje celé naše já s jeho vnitřním dialogem jednotlivých psychických pozic v rámci nás samých, ale i vůči okolí. Tím jsme již blízko chápání našeho jáství jako prostoru pro dialog (Hermans, Hermans-Konopka, 2010) v rámci teorie dialogického self. Takové dialogy se dějí jak z rovin a pozic ryze intelektuálních („Myslím, že...“, „Když tak o tom přemýšlím...“, „Mně se zdá, že...“, „Já jako divák to vnímám tak, že...“), ale i výrazně prožitkových („Cítím...“, „Mám pocit jakoby...“, „Mám v sobě takové napětí...“, „Běhá po mně mráz...“). To co je vnímáno, fantazijně zpracováno a bytostně prožíváno je vzájemně propojené. Rausch de Trautenberg to ještě jinak komentuje, že vnímání se personifikuje. A ještě, jinak slovy této významné badatelky, lze dodat a předpokládat, že do vjemové konfigurace vloží osoba „význam“ jiného řádu v závislosti na svých emocích, snech a představách a tím realitu „zosobní“.

¹⁷ Schafer (podle McCullyho) hovořil o „fluktuacích úrovně psychického fungování“. Osoby se velmi liší v tom, jak jsou otevřené nebo uzavřené vůči vnitřním procesům. Když někdo sní, není dále otevřen vědomým procesům. A osoba v rorschachovském experimentu zachycuje něco z obého. Psychotici například se zdají být v *pasivním* vztahu k záplavám z kolektivních zdrojů a ego ve vztahu k nim (tj. těmto zdrojům) nefunguje. McCully ale upozorňuje, že např. autistická fantazijní produkce může existovat v osobnosti, která však co do autismu jako poruchy zůstává intaktní. V takové souvislosti se hovoří o „ego síle“, ale McCully předpokládá hlubší zdroje odolnosti. Tak to může být u jedinců, kteří žijí na více než jen jedné psychologické rovině a jejichž hodnoty se nekryjí výhradně s těmi, které patří k „ego-persona“ systému. Zde si opět připomeňme Odile Husain a její upozornění, že nalezená např. psychotická struktura nemusí mít vnější projev.

V návaznosti na následující kapitolu se v této chvíli nabízí myšlenky našeho Otakara Zicha (1931), který popsal fenomén „vnitřně hmatového vnímání“, tedy jakéhosi „zosobnění“ a „ztělesnění“ toho, co je vnímané a prožívané.

Rorschach a umění

Diagnostické používání Rorschachova testu je často založené pouze na formálních, tj. kvantitativních údajích, aniž by se braly v potaz údaje kvalitativní.

Suma C je jako jednoduchá frekvence barevných interpretací nejen nedostačující, ale i zavádějící. Může vést k úvahám o pasivních vjemech, narcistických potřebách atp.

Také interpretace lidských pohybů mají nejrozličnější a nejednoznačné výklady i vzhledem k bohatosti jejich důsledků. Vyskytují se zřetelně protichůdné výklady autorů, kteří vykládají Rorschachův test ve smyslu duševního přístupu a aspektů představivosti. Podle mého názoru se zde stávají projektivní aspekty vitální, stejně jako odkazy na schéma těla. Lidskou interpretaci můžeme chápat ve smyslu identifikace a vcítění se, nebo distancování se od činnosti ve vztahu k tělu jako organizátora, ať již s přesným nebo nedokonalým tvarem, reálnou nebo nereálnou, sexualizovanou nebo ne, popisující postoj nebo vztah.

Pohybové interpretace jsou často vyjádřením složitých fantazijních možností. Jistou paralelu můžeme vidět i v umění.¹⁸ V abstraktní kombinaci barevných ploch výtvarného umění lze vidět pouhou statickou provokaci, náhodu, „nesmysl“. Mnozí návštěvníci galerií nejsou schopni objevit v takovém díle téma a nejsou tedy ani s to vnímat obraz v jeho event. *scéničnosti*.¹⁹ Jiní mohou být připravenější, otevřenější vůči méně zřetelným souvislostem i vůči možným, více archetypickým podnětům (k tomu viz ještě dále). Podstatná je ale vždy divákova aktivní vsťícinnost a připravenost téma, význam hledat. V takovém případě se i pouhá barevná a abstraktní kombinace může stát *scénou* proto, že dodané téma umožňuje rozvíjení a vnitřně hmatové uchopení. Není nutné, aby bylo téma nesené lidskými postavami nebo antropomorfizovanými bytostmi, i když je pravdou, že snadněji dochází k uchopení právě lidí a s nimi spojenými příběhy a vnitřními stavy.

Jedním z možných zdrojů jsou osobní ego-typické významy pramenící z osobně jedinečných zkušeností, snad i traumat. V klinické praxi bývá právě toto cílem diagnostiky. Dalším zdrojem mohou být významy sdílené určitou skupinou osob, společenstvím vázaným tradicí, kulturou apod. A ještě jiným zdrojem mohou být archetypické významy vázané na podnětové charakteristiky rorschachovských tabulí, resp. na jejich části. Výsledkem může být zvláštní podnětová situace s několika možnými významovými rovinnami, které se mohou stát zdrojem významových otevření, rozvinutí. V tom smyslu mohou i rorschachovské tabule nabývat *scéničnosti* a mohou být podobné jako každá jiná *scéna* rozvíjeny.

¹⁸ McCully (1987) tvrdí, že zvláštní mihotavé osvětlení v jeskyních vedlo k tvoření se a oživení symbolů významných pro život tehdejších lidí. Ale cílem těch symbolů nebudou sloni, bizoni atp., ale ženské a mužské principy, rychlost, smrt, zrození, strach atp. McCully také typicky používá výraz „art“ v souvislosti s paleolitem, kde také vidí i počátky umění. Jde ale opravdu o umění? Patrně nikoliv. Je to spíše symbolická exprese, resp. exprese symbolů. A je symbolizace umění? Ne nutně! K symbolizaci je podle našeho názoru již třeba schopnost psychologické distance (Bullough, 1995), anebo přehledově (viz Šípek, 2006; 2010). To však necháváme v této chvíli stranou.

¹⁹ Jaroslav Vostrý definuje obor scénologie následovně: „Scénologie se zabývá lidským chováním z hlediska jeho scéničnosti a scénování, tj. těmi jeho podobami, vlastnostmi a tendencemi, díky nimž se člověk a jeho výtvoři jistým způsobem – a to buď záměrně, nebo i bezděky – jeví; to znamená, že jsou tu aspoň potenciálně k dispozici nějakým divákům“ (2012: 40).

Ono rozvíjení, animace se může dít na několika rovinách, jak jsme si je připomněli. V diagnostické situaci očekáváme právě takové odlišení prvoplánové asociace a případných hlubších (řekněme nevědomých) rovin. Umělecká prezentace, ale i vnímání umění mohou být podobně rozvíjeny v několika plánech, rovinách. Složitost dynamického prolínání zmíněných rovin je jistě patrná. A zvláště výrazně vyvstane při snaze výzkumně zachytit a osvětlit fenomén *scénické dynamiky* ve svém vzniku i působení.

Zdrojem prožitku *scény* je tedy kombinace jejího obsahu, formy i struktury a způsobu rozvíjení na jejích možných významových rovinách. Jirásek (2001: 74) ve svém textu o prožitcích probírá zevrubně význam naší tělesnosti jako základu všech prožitků. „Žijeme tím, že tělesníme,“ cituje Michálka a připomíná také Patočku s jeho konceptem personální prostorovosti. Dodejme, že personální prostorovost je také jedním z kořenů scénologie, protože scéna je svoji podstatou prostorem oživovaným člověkem scénujícím (tvořícím) i člověkem scéničnost dotvářejícím svým více či méně aktivním přijímáním, recepcí.

Co se děje v naší psychice, když máme na předložený neurčitý podnět odpovědět na otázku, co by to mohlo být? V duchu termínů současné psychologie můžeme odpovědět, že vybíráme nějaké vhodné „mentální reprezentace“ pro daný vnější podnět. Z hlediska scénologie můžeme také dodat, že se více či méně záměrně a aktivně otevíráme předloženému podnětu/obrazu,²⁰ který tak může vystupovat ve své *scéničnosti*, tj. schopnosti přitáhnout naši pozornost a vnímat jej. Jde současně o vlastnost scény i naší psychiky. Julian Jaynes (1990) ve své dnes již kultovní knize o vzniku vědomí zmiňuje některé zde pro nás zajímavé charakteristiky vědomí. Pro naše účely si celou věc zjednodušíme na dvě základní dimenze. Jednou z nich je schopnost vědomí přesahovat současný okamžik směrem do minulosti i do budoucnosti. Jinými slovy chápeme vznik současné chvíle, jak se rozvinula a přitom i anticipujeme další průběh. Druhou dimenzí je schopnost meta-komunikování. Jednáme a prožíváme v určité situaci, jsme také schopni průběžně nahlížet a zhodnocovat, jak si v dané situaci vedeme, podávat o tom výpověď. Teoreticky vzato jsme schopni vypovídat i o té výpovědi atd. Tato koncepce poměrně dobře pomáhá chápat rozvíjení významů nejrůznějších podnětů, symbolů. Již zmíněný termín *psychický prostor* je lépe srozumitelný. Tedy, stručně řečeno, vlastností vědomí je také tendence chápat svět v přibězích, souvislostech časových i prostorových.

V aplikaci Rorschachovy metody na oblast umění zde zmíním dva příklady. Jedním z nich je naše zkušenost s ROR u dramatických umělců a druhým je vlastně celá kniha Samuela Becka (1976), ve které používá rorschachovské signování na vybrané scény z některých divadelních her a také ze známých románů.

Začneme právě příkladem Samuela Becka. Ten „rorschachovsky“ uvažuje například nad postavou Heddy Gablerové ze stejnojmenné Ibsenovy hry, Shakespearova Kenta z Krále Leara, Dimitrije z Bratří Karamazových od Dostojevského aj. Beck tvrdí, že rorschachovský způsob kódování (signování) je aplikovatelný v podstatě na všechny jevy kolem nás, ke kterým se vztahujeme, a především jsou to situace mezilidské. Je to tvrzení smělé a zcela netradiční, ale v pojetí takové autority, jakou byl Beck, je třeba to brát vážně a uvažovat, že rorschachovské dimenze jsou svým způsobem ukázkou univerzálního

²⁰ Rorschachovské podněty jsou pouze vizuální a nabízí tedy ke scénování pouze tento smyslový rozměr. Výtvarné umění spočívá zcela na vizuálním přístupu a v oblasti dramatického umění se vizualista jistě uplatňuje mimořádně výrazně. Nicméně scéničnost těží ze všech možných smyslových modalit. Zajímavé jsou v tomto smyslu analýzy poukazující na fakt, že hudbu vnímáme také, a vždy, i prostorově (viz Levinson, 2002).

hodnocení všeho, co se kolem nás a s námi děje. K hlubšímu chápání následujících ukázek z Krále Leara je však třeba základní znalost techniky signování, jak je to probíráno ve všech rorschachovských učebních textech. Jejich vysvětlování by překročilo únosný rámec tohoto textu.

Vyberme několik příkladů. Jeden z nich je jistá situace, kdy se Kent odvažuje říci naplno, že s Learem nesouhlasí. Ale Lear odpovídá s ještě větší divokostí a Kent reaguje s plnou posedlostí:

KENT:

***Jinak ti budu, co mi stačí dech,
říkat, že děláš špatně.*** (I, i, 158–9)

Beck signuje: *Ds C evil*

To je rorschachovské *C*, pocity (feeling) nezměkčené pomocí *F*, sociální formou, slušností, vhodností.

Kent je např. připraven nabídnout život za pravdu:

KENT:

***Vsadím krk, že tě
nejmladší dcera nemiluje nejméně.*** (I, i, 144–5)

Beck signuje: *Ds M.CF+ pravda*, –*Z* Zahnuje všechna fakta, tudíž *Z*.

KENT:

***... jak nepřírozeným a šíleným
útrapám je tu vystavený král.*** (III, i, 38)

A dále

KENT:

***Noc je dnes příliš drsná na to, aby
jí člověk mohl čelit.*** (III, iv, 2–3)

Nad těmito útrapami krále trpí Kent i sám:

Beck signuje: *D M.Y+ Nature*.

K bolesti se vztahují tři ROR proměnné: *Y*, *V*, *T*. V případě Kenta má utrpení *Y* modalitu. Jeho odvolání a ponížení a také nestálost.

KENT (k Regan a Goneril):

***Kěž k vašim láskyplným vyznáním
se od slov ke slovu dostane čin.*** (I, i, 178)

Beck signuje: *D M.Y– H, Wish*

To je ironické loučení s krutými sestrami a do ironie se mísí strach, *Y* s jeho přáním *M*. Ale to je nerealistické, proto *M–*.

Druhý příklad aplikace ROR v oblasti umění se opírá naše vlastní zkoumání. Shrňme alespoň nejzajímavější momenty (podrobně viz Šípek, 2007; Šípek, 2010). Srovnávali jsme skupinu dramatických umělců se skupinou vrcholových managerů a naši osobní zkušenost s mnoholetou prací s ROR u psychiatrické populace. Nejzajímavější srovnání bylo

v analýze postupů zpracování neurčitosti podnětových tabulí včetně jazykového diskursu. Tedy to, co není téměř zachytitelné v parametrech Exnerova interpretačního systému vstupujících do výsledného strukturálního přehledu. Umělci velmi často otevírali „syrová“ témata (s obsahy krve, anatomie apod., tedy snad to, co bychom s jistou licencí mohli nazvat pudovými radikály), nabídli hned několik témat, ke kterým se v postupné elaboraci vraceli a zpracovávali je, zkvalitňovali. To je fenomén, který jsme pracovně nazvali „cirkulární elaborace“ a který se výrazněji neobjevoval u žádné jiné skupiny. Necháme v tuto chvíli otevřené, jestli jde o nějaký podstatný moment uměleckého zpracovávání, ale v následném rozhovoru se k tomu někteří umělci přímo hlásili a tvrdili, že právě takový postup u sebe poznávají a že je podle nich typický pro jejich uměleckou tvorbu. V této chvíli tím vším však chceme říci, že ROR může zachytit širší vzorec chování a způsobu zpracování informací než pouze ten, který je převeditelný do podoby signování a následného programového zpracování. Pro psychologa to znamená být všímavý ke všemu, co se v situaci testování děje, včetně např. i hlasových kvalit testovaných osob, jejich chování a způsobu práce s jazykem.

Závěr

Snad mně laskavý čtenář promine, když si v úvahách v této chvíli vypomohu příkladem současného stavu diskusí o Rorschachově testu. Ten patří mezi nejpoužívanější metody v klinické praxi. Současně ale po celou dobu své historie to byla metoda opakovaně zpochybňovaná. Začalo to kdysi drtivou kritikou ze strany Williama Sterna (1871–1938) a v podobném duchu to pokračuje v podstatě dodnes. V zásadě jde o to, že ROR měl vždy blízko ke kvalitativnímu vyhodnocování a ke zvláštní fenomenologické kvalitě. V současné době i k nám pronikl nový, tzv. komprehenzivní systém práce s ROR. John Exner metodu postavil na pevnější psychometrickou bázi s mnoha parametry, indexy, zkrátka s množstvím číselných údajů. Nicméně když psycholog (za pomoci počítačového programu) vše vyčíslí, musí přejít k vlastnímu kvalitativnímu vyhodnocení, kde zúročí svoji zkušenost, schopnost porovnávat a skládat údaje z ROR i jiných metod včetně rozhovoru, anamnézy apod. V neposlední řadě se počítá také s jistou mírou vzhledu do takového množství dat a s něčím, co můžeme pracovně nazvat „kvalifikovaná intuice“. Pomyslné nůžky kvantity a kvality se v soudobém používání ROR rozevřely ještě více. A přesto, anebo právě proto, je ROR tak lákavou výzvou pro mnohé psychology, kterým nevadí, že svět má mnoho interpretačních rovin a umějí se na nich pohybovat a sestavovat o to barvitější obraz.

Jak poznamenává již několikrát zmíněná Nina Rausch de Trautenberg (1993), Rorschachem sestavený diagnostický nástroj se ukazuje být stejně všestranný, stejně jako byl i jeho tvůrce. Hermann Rorschach byl vědcem i umělcem, člověkem skromným i hluboce vášnivým.

Otevřel jsem tento náš text upozorněním na zajímavou knihu Martina Lečbycha. Ve svých myšlenkách jsem se jí nechal více či méně volně inspirovat. V samém závěru je tedy namísto říci, že kniha *Rorschachova metoda. Integrativní přístup k interpretaci* je velmi podnětná a kvalitní. Vřele ji doporučuji všem zájemcům.

LITERATURA

- Beck, S. J. (1976) *The Rorschach Test. Exemplified in Classics of Drama and Fiction*. New York: Straton.
- Bornstein, R. F., Masling, J. M. (2005) *Scoring The Rorschach. Seven Validated Systems*. NJ, London: Lawrence Erlbaum Assoc. Publ.
- Bullough, E. (1995). Psychická distance jako faktor v umění a estetický princip. *Estetika*, 1.
- Exner, J. E. (2003) *The Rorschach: A comprehensive system*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Hermans, H., Hermans-Konopka, A. (2010) *Dialogical Self Theory. Positioning and Counter-Positioning in a Globalizing Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoeller, S. A. (2006). *Carl Gustav Jung a gnóze*. Praha: Eminent.
- Jaynes, J. (1990). *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Boston.
- Jirásek, I. (2009). *Prožitek a možné světy*. Olomouc.
- Korzybski, A. (2000). *Science and Sanity*. Brooklyn, New York: Institute of General Semantics [první vydání 1933].
- Lečbych, M. (2013). *Rorschachova metoda. Integrativní přístup k interpretaci*. Praha: Grada.
- Levinson, J. (2002). Sound, Gesture, Spatial Imagination and the Expression of Emotion in Music. In: Pacherie, E. (Ed.) *Emotion and Action. European Review of Philosophy*, 5, 137–150.
- Long, D. W. (2011). *Body Knowledge: A Path to Wholeness (The Philosophy of Michael Polanyi)*. Bloomington: Xlibris Corporation.
- Marinelli, L. (2006) Screening Wish Theories: Dream Psychologies and Early Cinema. *Science in Context*, 1.
- Meloy, J. R., Acklin, M. W., Gacone, C. B., Murray, J. F., Peterson, Ch. A. (Eds.) (1997). *Contemporary Rorschach Interpretation*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- McCully R. S. (1987) *Jung and Rorschach*. Dallas: Spring Publ.
- Misra, R. K., Kharkwal, M. K., Kilroy, M. A., Thapa, K. (1996). *Rorschach test. Theory and practice*. New Delhi: Sage Publications.
- Polanyi, M. (1966). *The tacit dimension*. London: Routledge.
- Rausch de Trautenberg, N. (1993). The Rorschach: From Percept to Fantasm. *Rorschachiana Yearbook of the International Rorschach Society*, 18.
- Šípek, J., Soukupová, T. (2007) Rorschach – mezi vědou a uměním aneb „Hra na desetijamkovém rorschachovském hřišti“. In: Gajdošíková, H. (Ed.) *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku* (102–105). Praha: Univerzita Karlova, Sdružení SCAN.
- Šípek, J. (2007). Rorschachův test jako možný nástroj výzkumu ve scénologii. *Disk*, 20, 61–76.
- Šípek, J. (2006). McCullyho jungiánský přístup k Rorschachově metodě. In: Ženatý, J., Čermák, I., Telerovský, R. (Eds.) *Rorschach a projektivní metody*, 2, Praha: IPVZ.
- Šípek, J. (2005) Konec rorschachovské fenomenologie? *Ročenka České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody*, 1, 225–229.
- Šípek, J. (2006). Scéničnost, genius loci a psychická distance. *Disk*, 18.
- Šípek, J. (2010). *Psychologické souvislosti scénické tvorby*. Praha: KANT.
- Šípek, J., Gillernová, I. (2008). Kognice a prožitky jako téma současného života. In: Zelenka, J. (Ed.) *Kognice 2008* (306–310). Hradec Králové: Gaudeamus.
- Vostrý, J. (2012). Scénologie mluvního projevu, *Disk*, 40, 40–50.
- Weiner, I. B. (2003). *Principles of Rorschach Interpretation*. Vancouver: Routledge.
- Zich, O. (1931). *Estetika dramatického umění*. Praha: Melantrich.

RORSCHACH METHOD ALMOST ONE HUNDRED YEARS OLD AND STILL MODERN

J. ŠÍPEK

ABSTRACT

The review study refers to some less usual aspects of the famous Rorschach method, which has been used for a rather long time and is still one of the most frequent assessment instruments. The text pays attention to a Jungian perspective of the Rorschach method as this is a less known approach, yet rather inspiring. Final part of the text shows application of the Rorschach method in the field of art. Even though not all uses of the method are strictly practical, it still offers a wide range of stimuli to think about and search for.

Keywords: Rorschach method, psychodiagnostics, Jungian approach, archetypes, art

DIE RORSCHACH-METHODE IST FAST HUNDERT JAHRE ALT UND IMMER NOCH MODERN

J. ŠÍPEK

ABSTRAKT

Wir präsentieren einige der eher ungewöhnlichen Blicke auf die berühmte Rorschach-Methode. Die Rorschach-Methode hat bereits eine lange Geschichte, aber ist immer noch eines der am häufigsten verwendeten psychodiagnostischen Instrumente. Der größte Raum wird der Jungianischen Perspektive der Rorschach-Methode gewidmet, weil sie wenig bekannt und doch anregend ist. Abschließend bieten wir einen Blick auf die Anwendung der Rorschach-Methode in der Kunst. Es stellt sich heraus, dass, auch wenn nicht alles vielversprechend für den praktischen Einsatz scheint, in diesem Zusammenhang noch viel zu entdecken ist.

Schlüsselwörter: Rorschach-Methode, Psychodiagnostik, Jungianischer Ansatz, Archetyp, Kunst

Doc. PhDr. Jiří Šípek, CSc. et Ph.D., pracuje na katedře psychologie FF UK. Kromě toho také vyučuje na DAMU, kde se věnuje psychologii scénického umění.